14.03.2023

Група 11. Всесвітня Історія. Урок 32. Дипломатія часів війни. Особливості окупаційного режиму і Руху Опору. Ладиченко 10 клас с. 139-146.

Дипломатія часів війни. Особливості окупаційного режиму і Руху Опору

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Пригадайте стосунки союзників по Антанті під час та після закінчення Першої світової війни.

• Німецька карикатура: «Рузвельт і Черчілль: “Тримайтеся, Сталін, адже ви бачите - ми вам допомагаємо!”».

1. Створення антигітлерівської коаліції. Одразу ж після нападу на СРСР, за кілька годин до офіційного оголошення про це радянським урядом, британський прем’єр публічно заявив, що віднині Велика Британія є союзником Радянського Союзу і готова надати йому посильну допомогу.

Уже 27 червня прибула британська військово-економічна місія. На пропозицію радянського уряду 12 липня 1941 р. у Москві було підписано угоду про спільні дії у війні проти Німеччини.

У свою чергу, Ф. Рузвельт з 21 липня дозволив почати продаж зброї і військових матеріалів, призначених для СРСР. На цьому у Вашингтоні сподівалися заробити, отримавши від СРСР «все... золото, яке піде в погашення за поставки товарів, поки не буде вичерпане», — так згадував закрите обговорення умов поставок міністр внутрішніх справ США Г. Ікес.

Та все одно ці кроки поступово започатковували формування антигітлерівської коаліції - союзу держав з такими діаметрально протилежними інтересами, який ніколи не міг бути створений за інших обставин.

Особливості допомоги союзникам СРСР:

• постачання зброї, воєнних матеріалів та стратегічної сировини здійснювалося відповідно до закону про ленд-ліз, прийнятого конгресом США у березні 1941 р. Закон надавав право урядові передавати товари і послуги в позику, оренду або кредит.

• поставки союзників не перевищували 3 % від радянського виробництва продовольчих товарів і 4 % від обсягів промислової продукції, використаних Радянським Союзом під час війни.

Взаємної користі могло бути більше, якби СРСР отримав від союзників секрети радарної технології, життєво необхідної для боротьби з німецькими літаками. Ця технологія належала одночасно Великій Британії і США. Але спочатку американський уряд наклав на це вето, а потім, коли у Вашингтоні нарешті передумали, із запереченнями виступила вже Англія.

Зміцненню союзу народів у боротьбі проти агресорів сприяла Декларація Об'єднаних Націй, підписана 3 січня 1942 р. у Вашингтоні представниками чотирьох великих держав (СРСР, США, Великої Британії та Китаю) і 22 інших. Країни-учасниці зобов'язувались «використати всі свої ресурси, воєнні чи економічні, проти членів Троїстого пакту і тих, що приєдналися до нього», а також не укладати з ними сепаратного перемир'я або миру.

2. Тегеранська конференція, її рішення та значення. Конференція за участю голови Раднаркому СРСР Й. Сталіна, президента США Ф. Рузвельта і прем'єр-міністра Великої Британії У Черчілля відбувалася в Тегерані з 28 листопада по 1 грудня 1943 р. Тут уперше зустрілися глави урядів трьох провідних держав антигітлерівської коаліції.

У центрі уваги Тегеранської конференції були проблеми подальшого ведення війни, особливо питання про відкриття другого фронту. Від його вирішення залежали терміни закінчення війни в Європі, а отже, долі мільйонів людей у всьому світі.

Основні рішення конференції:

• домовленості про відкриття другого фронту не пізніше 1 травня 1944 р. в Північній Франції;

• відновлення Польської держави у східних кордонах по лінії Керзона із переданням їй низки територій на заході;

• німецьке місто Кенігсберг після війни мало відійти до складу СРСР;

• Сталін пообіцяв Ф. Рузвельту участь Червоної армії у війні проти Японії після завершення бойових операцій в Європі;

• висловлене прагнення до повоєнного співробітництва щодо створення ООН.

• «Велика трійка» у Тегерані: Й. Сталін, Ф. Рузвельт та У. Черчілль.

Розгляньте ілюстрацію. Що ви можете сказати про настрій учасників конференції? Чому ви так вважаєте? Аргументуйте.

Перейшовши за цим посиланням https://www.youtube.com/watch?v=AeWwgYWEewQ, перегляньте документальні кадри конференції.

3. Запровадження «нового порядку» в окупованих європейських країнах. Німеччина та її союзники встановили на загарбаних територіях «новий порядок» - режим нещадного терору й насильства. Сенс «нового порядку» зводився до безмежної економічної експлуатації та жахливого свавілля окупантів. Це призвело до скорочення населення всіх без винятку окупованих Німеччиною країн від 5 до 25 %.

Встановлення «нового порядку» на окупованих землях передбачало проведення адміністративних реформ.

Так, Польщу було перетворено на німецьке генерал-губернаторство, Чехію та Югославію розчленовано, судетські землі приєднано до рейху, Богемію і Моравію перетворено на «протекторат», Словаччину проголошено «незалежною державою», Грецію переділено на три зони окупації - німецьку, італійську і болгарську. У Данії, Норвегії, Бельгії, Нідерландах окупанти поставили до влади маріонеткові уряди. Люксембург було долучено до складу Німеччини.

В особливому становищі перебувала Франція. Окупанти зберегли у «вільній» зоні її уряд, який провадив політику співробітництва з ними. Окупована частина була підпорядкована німецькій адміністрації.

Після нападу на СРСР частину окупованої радянської території (у тому числі й тилові райони груп армій) гітлерівське керівництво передало під управління воєнного командування, а іншу - підпорядкувало «східному міністерству» на чолі з Розенбергом та переділило на два рейхскомісаріати: «Остланд» (Прибалтика та більша частина Білорусії) та «Україна». Західноукраїнські землі було приєднано до Польського генерал-губернаторства. Буковину й частину Південно-Східної України (Чернівецька, Одеська, Ізмаїльська області та окремі райони Вінницької, Миколаївської та Херсонської областей) було об’єднано у «дистрикт Трансністрія» й передано Румунії.

Економіку всіх поневолених країн було поставлено на службу загарбникам. Мільйони жителів Європи примусово вивезли на роботу до Німеччини. Лише з СРСР до рейху потрапило близько 5 млн юнаків і дівчат. Промисловість працювала на замовлення окупантів. Сільське господарство постачало їх продовольством, робоча сила використовувалася на будівництві воєнних об’єктів.

Для утримання населення в покорі широко використовувалася система заручництва і масових екзекуцій. Символом цієї політики було повне знищення німецькими карателями та нацистськими поліцейськими підрозділами з колаборантів жителів сіл Орадур у Франції, Лідице в Чехословаччині, Хатинь у Білорусії, практично стертою з лиця землі була столиця Польщі - Варшава. Нацистський режим демонстрував усьому світові свою антилюдяну сутність.

Війна змусила багатьох людей переосмислити власну систему цінностей. Особисті образи, амбіції, уподобання не важили нічого у порівнянні із загрозою існуванню Батьківщини. «Трапляються випадки - це ще Солон помітив і до закону ввів - коли вибір стає неминучим, - писав у нелегально надрукованій у Франції статті відомий антибільшовик П. Мілюков. - Правда, я знаю деяких політиків, які по своїй “ускладненій психології” воліють відступати у цих випадках на нейтральну позицію. “Ми ні за того, ні за того”. До них я не належу».

• На руїнах спаленого села.

Перейшовши за цим посиланням http://www.geneza.ua/New_10_klass/komisijaizzloczyniv.pdf, ви зможете ознайомитися із матеріалами розслідування злочинів німецьких загарбників і їх поплічників на окупованих територіях СРСР.

Утім, насправді, «третього», нейтрального шляху й не було, оскільки пасивність або байдужість, не кажучи вже про активну протидію військам антигітлерівської коаліції, об’єктивно являли собою форми співпраці з гітлерівцями, або колабораціонізм. У кримінальному законодавстві переважної більшості країн світу колабораціонізм розглядається як державна зрада.

Колабораціонізм у роки Другої світової війни мав часто-густо характер вимушений. Одних штовхала на це необхідність виживання на окупованих територіях, інших - нелюдські умови концтаборів чи застінків гестапо. Ці недобровільні помічники залишалися ненадійними - за першої нагоди частина з них приєднувалась до партизанів, частина непомітно шкодила ворогові.

Проте були і такі, хто свідомо пішов на службу до окупантів й із зброєю в руках воював на їхньому боці або безпосередньо займався каральними акціями, катуванням, фізичним знищенням бійців Червоної армії, партизанів, підпільників, мирного населення, полонених та національних меншин на окупованих територіях.

• Гіммлер інспектує есесівців-колаборантів, «борців із сталінським тоталітарним режимом і нацизмом».

Завдяки допомозі колаборантів німці змогли утворити на окупованих територіях щось на зразок національних адміністрацій і національних військових підрозділів, що входили до складу СС, поліції і каральних загонів. У масштабах війни такі підрозділи були нечисленними, але відзначалися особливою жорстокістю. Незалежно від мотивів, якими виправдовували свої дії учасники цих формувань, відповідно до норм міжнародного права, вони вважаються військовими злочинцями, а їхні злочини не мають терміну давності.

РОЗВИВАЄМО КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ

Після 1991 р. у ряді республік колишнього СРСР відомі випадки, коли колаборантів, що воювали в лавах нацистів, у тому числі, есесівців і гестапівців, намагалися називати «борцями за незалежність своєї нації», а масові знищення мирного населення і національних меншин, здійснені жменькою військових злочинців, визначали як міжнаціональний конфлікт, таким чином, покладаючи відповідальність за їхні дії на весь народ. Скориставшись знаннями із курсу «Правознавства» висловіть своє ставлення до такого підходу.

4. Рух Опору, його політична спрямованість і форми боротьби. Опір, на який наразилися загарбники на окупованій території СРСР, багато в чому був безпрецедентним. Його започаткували групи військових, що з різних причин втратили зв’язок зі своїми частинами і опинилися в тилу німецьких військ. Раптові напади на невеликі підрозділи, гарнізони чи навіть колони, підрив мостів та виведення з ладу залізничних колій одразу ж почали завдавати ворогові відчутних втрат.

Лави партизан постійно поповнювались за рахунок населення окупованих областей - там знаходилось чимало підлітків, чоловіків і жінок, які теж не збиралися чекати визволення, склавши руки.

Вже до кінця 1941 р. в німецькому тилу існувало понад 2 тис. партизанських загонів (з них 883 - в Україні), а їх особовий склад становив близько 90 тис. бійців.

Пізніше їх кількість дедалі більшала. За час війни партизани пустили під укіс понад 20 тис. німецьких ешелонів, знищили 65 тис. автомашин та висадили в повітря 12 тис. мостів. Найбільшого розмаху партизанський рух набув у Білорусії, Орловській, Смоленській, Ленінградській, Калінінській областях РФ та в Україні. Серед найбільш відомих партизанських загонів — загони О. Сабурова, С. Гришина, О. Федорова, П. Вершигори, С. Ковпака.

Партизани відволікали з фронту до 10 % німецької армії. У 1943 р. до боротьби з партизанським рухом постійно було залучено до 25 дивізій регулярних військ, не рахуючи допоміжних підрозділів, спеціальних формувань та поліцейських частин.

• Радянські партизани. Крайній праворуч - Сидір Ковпак.

З метою дискредитації партизанського руху німці вже восени 1941 р. почали утворювати зі своїх поплічників псевдопартизанські загони, що кривдили і грабували сільське населення, але істотної користі цей захід не дав.

Незважаючи на кривавий терор (підрозділами лише однієї, 723-ї поліційної групи протягом року було повішено і розстріляно понад 1750 патріотів), значної шкоди гітлерівцям завдавали також підпільні групи й організації. Вони збирали розвідувальні дані, займалися диверсіями, виводили з ладу обладнання підприємств, інформували населення про ситуацію на фронтах. Загалом у партизансько-підпільному русі часів війни взяло участь близько мільйона громадян. Близько 200 тис. з них були відзначені державними орденами і медалями.

ДОКУМЕНТИ СВІДЧАТЬ

Умови тут значно відрізняються від умов нормально діючого корпусу. Боротьба з партизанами не схожа на боротьбу у фронтових умовах. Вони всюди й ніде... Вибухи на залізницях, шляхах сполучення, диверсійні акти на всіх наявних підприємствах, грабунки й т. д. не сходять з порядку денного. До цього всі вже звикли... На широких просторах панують партизани, що мають власний уряд і управління. Все це треба пережити самому щоб повірити в можливість такого становища...

З листа капітана німецької армії В. Фідлера 19 вересня 1943 р.

Висловіть свою думку щодо змісту розповіді німецького офіцера. Чи збігається вона з вашим уявленням про діяльність партизан?

Також у багатьох країнах створювалися партизанські загони, виникав Рух Опору, що об’єднував різні верстви населення: робітників і селян, дрібну й середню буржуазію, інтелігенцію і діячів церкви, людей різних політичних поглядів і переконань.

Рух Опору мав інтернаціональний і аполітичний характер. Усі здорові сили, забувши про розбіжності, об’єдналися в боротьбі з ненависним ворогом. Особливо це виявлялося в підпільних організаціях концтаборів, членами яких були люди різних національностей і різних політичних переконань. Активну участь у діяльності підпілля

брали військовополонені бійці й командири Червоної армії, котрі воювали у партизанських загонах Франції, Італії, Польщі та в інших країнах Європи.

У Франції проти окупантів боролася «Вільна Франція» - організація, яку створив генерал Шарль де Голль одразу після окупації країни німцями, а також партизанські загони й підпільні групи, очолювані комуністами та соціалістами. 27 вересня 1941 р. СРСР офіційно визнав «Вільну Францію» і пообіцяв їй всіляку підтримку.

У листопаді 1942 р. французька компартія уклала з Ш. де Голлем договір про спільні дії. У травні наступного року було створено Національну раду Опору, що об'єднала всі сили, які боролися проти окупантів. А в червні було утворено Французький комітет національного визволення (ФКНВ), який оголосив себе урядом. Згодом його очолив Ш. де Голль.

Антифашистський Рух Опору набув широкого розвитку в таких країнах, як Югославія (де ще у червні 1941 р. було створено Головний штаб народно-визвольних партизанських загонів під командуванням Й. Броза Тіто), Італія, Польща, Чехословаччина. У Північній та Середній Італії, окупованих німецькими військами, керівництво Рухом Опору здійснювали комітети національного визволення, що складалися переважно з представників демократичних партій. Деякі гірські райони Італії були очищені від окупантів і перетворилися на своєрідні «партизанські республіки», де повновладними господарями були партизанські бригади ім. Дж. Гарібальді.

У Польщі практично не існувало колабораціонізму (співробітництва) з німецькими окупантами ані як політичної, ані як економічної течії. Гітлерівська расистська доктрина мала однією з цілей знищення польської державності й польської нації. 22 % населення (6 млн) гітлерівці встигли знищити. З 1942 р. на території країни діяли загони Армії Крайової, керовані з Лондона емігрантським урядом, і загони Гвардії Людової (з 1944 р. - Армії Людової), створені Польською робітничою партією (комуністична партія). Обидва ці військові формування вели боротьбу проти окупантів, хоча між ними існували серйозні розбіжності щодо тактики і стратегії у визвольному русі, майбутнього устрою Польщі, що переростали у відверто ворожі відносини.

• Й. Броз Тіто (зліва).

У Чехословаччині особливо поширився саботаж на військових заводах, чинилися диверсії на залізницях, електростанціях. У країні відбувалося єднання всіх патріотичних сил незалежно від партійної та релігійної належності.

Своєрідно розвивався Рух Опору в Греції. Народно-визвольна армія вела операції на всій території країни, створювала визволені райони, де владу перебирали народно-демократичні ради і комітети. Загони ЕЛАС фактично визволили основну частину Греції.

Патріотичний і антинацистський Рух Опору відіграв важливу роль у перемозі над «коричневою чумою». Його учасники обирали різноманітні форми боротьби проти ворога за свободу і незалежність своїх країн. Ба гатьом з них судилося покласти життя на спільний вівтар перемоги.

5. Холокост. Праведники народів світу. Слово «голокост» означає «катастрофа» або знищення єврейського народу в роки Другої світової війни.

«Новий порядок» передбачав здійснення особливої расової політики, жертвами якої стали євреї, цигани, а затим і слов'янське населення Східної Європи.

У 1942 р. керівництво Німеччини прийняло рішення про фізичне знищення всіх євреїв у Європі. Запрацювали «фабрики смерті» — концентраційні табори, найбільшими з яких були Освенцім (із травня 1940 по січень 1945 р. в ньому було знищено понад 4 млн осіб), Майданек (загинуло 1,5 млн в'язнів), Треблінка на території Польщі; Дахау, Бухенвальд, Заксенгаузен і Равенсбрюк у Німеччині; Маутгаузен в Австрії. Там утримувалися військовополонені, цивільне населення, учасники Руху Опору. Загалом до концтаборів потрапили 18 млн осіб, з яких 12 млн були знищені, з них б млн становили євреї. Тільки в Бабиному Яру в Києві, за останніми підрахунками, окупанти знищили 195 тис. осіб, 150 тис. з яких були євреями. Криваві погроми здійснювали спеціально створені зондеркоманди.

Проте холокост це не тільки масові жертви, це й опір, який здійснювали самі євреї, що пішли до партизанських загонів, підпільних груп у містах і гетто, а також ті, хто допомагав євреям вижити. За деякими даними, на теренах України представниками різних національностей було врятовано понад 17 тис. євреїв. За переховування єврея окупанти загрожували розстрілом не лише рятівникові, але подекуди й усій його родині.

У повоєнний час держава Ізраїль надала тим, хто рятував євреїв, звання «Праведників народів світу». Це звання присвоюється з 1953 р. Зараз таких героїв у світі налічується більше 24 тис., в Україні - більше двох з половиною тисяч. Україна займає четверте місце за кількістю Праведників народів світу.

6. Людина під час війни. Життя переважної кількості людей під час війни як на фронті, так і в тилу, а особливо на окупованих територіях, було жахливим. Разом з чоловіками страждали жінки й діти. Участь жінок у війні за останнє сторіччя, причому не тільки як медичного персоналу, а й зі зброєю в руках, стала реальністю. Вони були готові до подвигу, але не були готові до того, що їм довелося пережити на війні. Цивільній людині важко налаштуватися на «військовий лад», а жінці — особливо. Армійська дисципліна, військова форма, чоловіче оточення, великі фізичні навантаження - усе це було нелегким випробуванням.

ДОКУМЕНТИ СВІДЧАТЬ

Перед війною я, 19-річна дівчина, закінчила курси зв'язківців і працювала на Київському головпоштамті... Я дізналась про початок війни однією з перших. Зранку мене мобілізували і відправили на приймальний пункт. Тут мені видали... чоботи 42-го

розміру на мій 35-й. Коли я приймала присягу і підняла ногу, щоб вийти стройовим кроком, чобіт злетів з ноги і перелетів через голови солдат. Всі засміялись, а командир звелів інтенданту відшукати для мене взуття. Шукали тиждень, тому я всю війну берегла свої чоботи, оскільки знала - інших не знайдуть. Нам випало працювати, вести переговори високих військових керівників в дуже складних умовах: під бомбардуванням противника, в люті морози, ...інколи по декілька днів не бачили куска хліба, ...проте завжди були на посту. Я вела переговори Жукова зі Сталіним, Тимошенка, Ватутіна, Хрущова...

Зі спогадів гвардії старшини, зв'язкової Євдокії Брижко, яка брала участь у бойових діях з першого до останнього дня війни.

Бліц–обговорення

Які почуття викликала у вас розповідь Євдокії Брижко? Що саме привернуло особливу увагу? Чому саме?

• Поліна Гельман

На окупованій території жінки вступали в партизанські загони та підпільні групи. Ім'я молодої партизанки Зої Космодем'янської, яку закатували гітлерівці, стало відоме на території всього Радянського Союзу.

Майже 800 тис. радянських жінок воювали з нацистами під час війни. Вони служили в різних військових структурах: більшість у госпіталях (61 % середнього медперсоналу становили жінки), у підрозділах зв'язку (80 %), у дорожніх військах - майже половина складу.

Найбільше серед жінок - Героїв Радянського Союзу було льотчиць. Цього високого звання удостоєні 83 жінки-льотчиці. Серед них - 25 льотчиць, що служили в жіночому авіаційному полку, у так званих «Нічних відьмах».

Одна з них - українка Поліна Гельман. Жінки були також снайперами, розвідницями, зенітницями.

Крім безпосередньої участі в бойових діях, жінки взяли на себе весь тягар праці в тилу: на заводах і фабриках, на будівництві й транспорті, на полях і фермах. Вони виконували чимало видів важкої роботи, якими раніше займалися чоловіки.

Формуємо компетентності

Хронологічну. Складіть хронологічний ланцюжок процесу утворення антигітлерівської коаліції.

Просторову. 1. На карті покажіть, на які частини була поділена окупована територія СРСР, яку назву і статус вони мали.

2. На карті Європи знайдіть місця розташування таборів смерті в Польщі та інших країнах.

3. На карті України покажіть місця масових розстрілів євреїв підчас Другої світової війни.

Інформаційну. 1. Знайдіть інформацію, розпитавши своїх рідних, і напишіть розповідь, як склалася доля вашої родини під час Другої світової війни.

2. Складіть таблицю «Рух Опору в країнах Європи під час Другої світової війни».

Країна	Форми боротьби	Керівні органи Руху Опору

Логічну. 1. Яку мету переслідували нацисти, встановивши «новий порядок» в окупованих європейських країнах?

2. Чому уряди Великої Британії та США пішли на утворення антигітлерівської коаліції з СРСР?

3. Які напрямки мав Рух Опору в країнах Європи? Які політичні сили до нього входили?

4. Чому, на вашу думку, нацистське керівництво Німеччини проводило політику винищення єврейського та слов'янських народів?

Аксіологічну. Якими, на ваш погляд, мотивами керувалися люди, що рятували партизанів, червоноармійців, підпільників та євреїв під час війни?

Гендерну. Обговоріть питання про участь жінок у воєнних діях та про життя жінок на окупованих територіях.

12 липня 1941 р. - підписання угоди про спільні дії у війні проти Німеччини СРСР і Великої Британії.

3 січня 1942 р. - прийнято Декларації Об'єднаних Націй.